

Top 10 Hoogtepunten van Rome

Welkom in Rome	5
Rome verkennen.....	6
Hoogtepunten van Rome.....	10
Vaticaanstad	12
Het Pantheon	18
Forum Romanum	20
Galleria Borghese	24
Het Colosseum en de keizerlijke fora.....	26
Musei Capitolini.....	28
Museo Nazionale Romano.....	34
Santa Maria del Popolo	38
Villa Giulia.....	40
Ostia Antica.....	42

De Top 10 van alles

Historische momenten.....	46
Romeinse oudheden	48
Vroegchristelijke kerken.....	50
Renaissancistische en barokke kerken	52
Musea en galleries	54
Meesterwerken.....	56
Villa's en paleizen.....	58
Pleinen en fontein.....	60
Het ondergrondse Rome.....	62
Schrijvers.....	64
Weg van de massa.....	66
Parken en tuinen	68
Rome voor kinderen	70
Restaurants.....	72
Romeinse gerechten	74
Osteria's, trattoria's en pizzeria's	76
Cafés en gelaterie.....	78
Winkelstraten.....	80
Rome zonder portemonnee.....	82
Culturele festivals	84

Rome van buurt tot buurt

Rond Piazza Navona.....	88
Rond het Pantheon.....	96
Campo de' Fiori en het Capitool.....	106
De Spaanse Trappen Villa Borghese	114
Het oude Rome	124
De Esquilijn en Lateranen.....	130
De Quirinaal en Via Veneto.....	136
Trastevere en Prati.....	142
Buiten de stadsmuren.....	154

Binnen de Top 10 zegt een positie niets over kwaliteit of populariteit. Alle items zijn wat dat betreft geheel gelijkwaardig.

Omslag voor en rug *Ruïnes in het Forum Romanum*

Omslag achter *De Spaanse Trappen*
Titelpagina *Trevifontein*

Wegwijs in Rome

Vervoer naar en in Rome	162
Praktische informatie.....	164
Accommodatie	170
Register	178
Dankbetuiging	188
Nuttige uitdrukkingen	190

De informatie in deze Capitool Top 10 Rome wordt regelmatig gecontroleerd en aangepast. Alles is in het werk gesteld om ervoor te zorgen dat de informatie in dit boek bij het ter perse gaan zoveel mogelijk is bijgewerkt. Gegevens zoals telefoonnummers, openingstijden, prijzen, exposities en reisinformatie zijn echter aan veranderingen onderhevig. De uitgever is niet aansprakelijk voor consequenties die voortvloeien uit het gebruik van dit boek.

TOP 10 Het Pantheon

Toen keizer Phocas deze heidense tempel in 608 aan paus Bonifatius IV schonk, zorgde hij er ongewild voor dat een van de wonderen van het oude Rome ongewijzigd bewaard zou blijven, in zijn nieuwe gedaante als de christelijke kerk Santa Maria ad Martyres. Keizer Hadrianus ontwierp de tempel in 118–125. Hij is de eeuwen niet ongeschonden doorgekommen, maar het interieur en de perfecte afmetingen zijn onveranderd gebleven.

1 Koepel

De grootste gemetselde koepel in Europa is precies even hoog als breed: 43,3 m. De ruime, uit cassetten opgebouwde koepel, ingenieus beschenen door zonlicht via de oculus, geeft het Pantheon een etherisch karakter.

4 Oculus

Het gat in het midden van de enorme koepel (**rechts**) heeft een diameter van 8,3 m, en zorgt voor licht en steun: de druk rond de ring helpt het gewicht van de koepel te dragen.

6 Deuren

De massieve bronzen deuren zijn eigenlijk origineel, maar ze werden onder Pius IV zo grondig gerestaureerd (1653) dat ze feitelijk nieuw zijn.

7 Marmeren decoraties

Rood porfier, *giallo antico* en andere oude marmersoorten sieren het interieur. Meer dan de helft van de kleurige marmeren panelen zijn origineel, de rest is nagemaakt, net als de vloer (**onder**).

2 Muren

De 6,2 m brede muren zijn voorzien van ingebouwde bakstenen bogen die mede het gewicht van het zware dak dragen.

5 Portiek

De geveldriehoek (**boven**) wordt ondersteund door 16 roze en grijze granieten zuilen, allemaal origineel, behalve de drie links (17de eeuw).

3 Koninklijke graven

Twee Italiaanse koningen worden geëerd met eenvoudige graven. Vittorio Emanuele II (1861–1878) maakte Italië tot een eenheid en werd de eerste koning. Zijn zoon, Umberto I, werd in 1900 vermoord.

8 Fontein

Giacomo della Porta ontwierp het bordes. Leonardo Sormani bewerkte het in 1575. Het marmeren bassin werd een stenen en de obelisk van Ramses II kwam in 1711 (**links**).

HET EERSTE PANTHEON

De schoonzoon van keizer Augustus, Marcus Agrippa, bouwde het eerste Pantheon in 27 v.C.; dit werd in 118–125 vervangen door Hadrianus' rotonde. De inscriptie op het timpaan, '*M. Agrippa cos tertium fecit*' (M. Agrippa maakte dit), was de bescheiden manier van Hadrianus om Agrippa te eren. Het timpaan wekt ook de illusie van een veel kleinere tempel, wat de verrassing als men de enorme ruimte betreedt nog groter maakt. Bernini's 'ezelsoren', kleine torens die hij boven het timpaan bouwde, werden in 1883 verwijderd.

TIPS VOOR DE TOERIST

Kaart M3 ■ Piazza della Rotonda ■ 06-68300230

Open ma–za 8.30–19.30, zo 9.00–18.00 uur (in vakanties 9.00–13.00 uur), mis zo 10.30 en za 17.00 uur; gesloten 1 jan., 1 mei, 25 dec.

Gratis

■ Een goede gelateria, Cremeria Monteforte (**blz. 102**), bevindt zich aan de rechterkant van het Pantheon, en een goed koffiehuis, La Tazza d'Oro, net voorbij het plein (**blz. 79**).

■ Op een regenachtige dag ziet u het water sierlijk door de oculus vallen op de marmeren vloer. Als het sneeuwt is het zelfs nog mooier.

9 Graf van Rafaël

Rafaël, de lieveling van de renaissancekunst, stierf op 37-jarige leeftijd. Hij rust onder een eenvoudige stenen sarcofaag (**rechts**). De Latijnse inscriptie is van de dichter Bembo: 'Hier ligt Rafaël, die toen hij nog leefde de Natuur naar de kroon stak, maar nu hij dood is, is ook de Natuur bang te zullen sterven.'

10 Resten van de Neptunusbasiliek

Van het gebouw dat vroeger naast het Pantheon stond zijn alleen een bewerkte kroonlijst en gecanneleerde zuilen over, tegen de achtermuur.

TOP 10 Renaissancistische en barokke kerken

Santa Maria del Popolo

1 Santa Maria del Popolo

Naar verluidt zou op deze plek, waar een grote notenboom groeide, Nero zijn gestorven en begraven. De plek zou vervloekt zijn, maar in 1099 liet Maria paus Paschalis II in een visioen weten dat hij de boom moest omhakken, de resten van de keizer moest opgraven en een kapel moest bouwen (blz. 38-39).

2 Sant'Agostino

Hier bevindt zich de *Madonna del Parto*, een 15de-eeuws marmeren beeld van de Romeinse godin Juno en omgeven door giften van mensen met een kinderwens. Caravaggio's *Madonna di Loreto* uit 1603 veroorzaakte een schandaal: de voeten van de pelgrims zijn vuil en zelfs Maria heeft vieze teennagels (blz. 90).

3 Santa Maria della Pace

Een van de meest trendy kerken van het renaissancistische Rome, vaak bezocht door de beau

monde. Fiammetta, minnaar van Cesare Borgia, doneerde grond aan de kerk en bankier Agostino Chigi gaf opdracht tot de bouw van een kapel die werd gedecoreerd door Rafaël. De sibillen zijn goed te zien vanuit de kloostergangen van Bramante achter de kerk (blz. 90).

4 San Luigi dei Francesi

Dé attractie is Caravaggio's beroemde drietal schilderijen (blz. 57). Het centrale doek, *Mattheüs en de Engel*, is de tweede versie. De eerste werd verworpen omdat de heilige werd afgebeeld met vuile voeten – en, volgens sommigen, omdat zijn relatie met de jonge engel een te intiem karakter had (blz. 89).

5 Tempietto

Kaart C5 ■ Piazza San Pietro in Montorio ■ 06-5813940 ■ Di-vr 9.30-12.30, 14.00-16.30 uur
Het opvallendste renaissanciegebouw van Rome, met een perfect ronde Dorische tempel die Bramante in 1501 bouwde op de plek waarvan men dacht dat Petrus er was gekruisigd.

De 16de-eeuwse Tempietto

Fresco's Sant'Ignazio di Loyola

6 Sant'Ignazio di Loyola

De bouw van de Sant'Ignazio di Loyola begon in 1626, toen de katholieke kerk zich herstelde van de klap die het protestantisme had uitgedeeld. De jezuïeten achter de bouw wilden niet dat de kerk rijkdom zou uitstralen – vandaar de sobere gevel. Eind 17de eeuw, toen het interieur werd versierd, was men gedurfd en liet men schitterende fresco's aanbrengen die de triomfen van jezuïetmissionarissen verbeelden (blz. 98).

7 Sant'Andrea al Quirinale

Kaart Q2 ■ Via del Quirinale 29 ■ 06-4874565 ■ Di-za 8.30-12.00, 14.30-18.00, zo 9.00-12.00, 14.30-18.00 uur

Bernini op zijn theatraalst: de kerk is een ovaal op een kort kruis – bij binnenkomst valt uw oog meteen op het hoogaltaar, met engelenbeelden die een schilderij van de H. Andreas vasthouden die wordt gekruisigd op een diagonaal kruis. Daarboven bevindt zich een beeld van een heilige die op een wolk richting de hemel stijgt.

8 Sant'Ivo

Borromini was een zeer inventieve architect, geboeid door geometrie. Het duurde 20 jaar om Sant'Ivo te bouwen, gedurende regeringsperiodes van drie pausen, van wie elk een familie-embleem is opgenomen: bijen voor Barberinipaus Urbanus VIII, duiven voor Pamphilijpaus Innocentius X en een berg met sterren voor Chigipaus Alexander VI (blz. 89).

9 San Carlo alle Quattro Fontane

Kaart R2 ■ Via del Quirinale 23 ■ 06-4883261 ■ Ma-vr 10.00-13.00, 15.00-18.00, za 10.00-13.00, zo 10.00-13.00 uur

Een kleine kerk van Bernini's aartsrivaal Borromini, met een achthoekige binnenhof en ovaal gebouw en een ingenieus geometrische cassettekoepel, die de illusie wekt hoger te zijn dan in werkelijkheid.

10 Santa Maria della Vittoria

Dit is een van de rijkst versierde kerken van Rome, vol goud en stucwerk. U ziet er Bernini's controversiële beeld, *Extase van de H. Teresa*, die de heilige toont in een staat van opwindning, waarschijnlijk het beroemdste orgasme in de kunst (blz. 137).

TOP 10 Rond Piazza Navona

Dit is het barokke Rome op zijn hoogtepunt, met uitbundige architectuur en fonteinen van de twee grootste architecten van het tijdperk, Bernini en Borromini, en kerken vol werken van Caravaggio en Rubens. Het stratenplan werd van

De Ganges, Fontana dei Quattro Fiumi

de 16de tot de 18de eeuw flink overhoop gehaald, maar het oude Rome schemert nog door in de bocht van het Palazzo Massimo alle Colonne en in de vorm van de Piazza Navona. Dit is ook een buurt van ambachtslui en antiekhandelaren en sinds kort een uitgaanscentrum.

de fresco's (1616–1617) van Domenichino te zien, maar men staat in de rij voor de laatste kapel links, met drie grote werken van Caravaggio. Zijn naturalistische, haast platte benadering kwam vaak niet overeen met de smaak van de Contrareformatie. In een eerste schets van de *Inspiratie van Mattheüs*, *Mattheüs en de Engel* genoemd, leidt de engel de hand van een volkse heilige; de opdrachtgevers lieten de kunstenaar deze vervangen door een verjijndere versie (blz. 52). Schetsen van het *Martelaarschap van Mattheüs* en de *Roeping van Mattheüs* (blz. 61) tonen Caravaggio's overgang van symbolisme naar realisme.

ROND PIAZZA NAVONA

Fontein, Piazza Navona

1 Piazza Navona Kaart L3

Een van Rome's leukste pleinen (blz. 60), met fonteinen en paleizen, zoals het Pamphij en de Sant'Agneskerk, en cafés, zoals Tre Scalini (blz. 94).

2 Fontane dei Quattro Fiumi

Kaart L3 ■ Piazza Navona

De beelden in deze fonteinen (1651) symboliseren vier rivieren die de continenten vertegenwoordigen: de Ganges (Azië, rustend), Donau (Europa, zich kerend om de obelisk te steunen), Rio de la Plata (Amerika, wild) en de Nijl (Afrika, waarvan het hoofd gesluierd is omdat de bron van de rivier toen onbekend was). De obelisk, boven een gebeeldhouwde leemte, is een imitatie uit de Romeinse tijd. U leest in hiërogliefen de namen van Vespasianus, Titus en Domitianus.

3 San Luigi dei Francesi Kaart L2 ■ Piazza S Luigi dei

Francesi 5 ■ 06-688271 ■ Open 10.00–12.30, 15.00–19.00 uur (gesloten do avond)

In de tweede kapel rechts van de Franse kerk in Rome zijn beschadig-

4 Sant'Ivo

Kaart L3 ■ Corso Rinascimento 40 ■ Kerk en binnenplaats: zo 9.00–12.00 uur (gesloten juli-aug.)

De renaissancestische gevel van Giacomo della Porta voor het Palazzo della Sapienza (1303), de oorspronkelijke huisvesting van de universiteit, herbergt verreweg de mooiste binnenplaats van de stad. De dubbele galerij wordt aan het einde afgesloten door de originele gevel van Sant'Ivo, Borromini's ingewikkelde spel van holle en bolle rondingen. Het hoogtepunt is de koepel. Het interieur valt wat tegen, ondanks het altaarstuk van Pietro da Cortona. Als de binnenplaats is gesloten, kunt u de koepel zien vanaf het Piazza Sant'Eustachio.

San Luigi dei Francesi

En verder...

Tempel van Hadrianus

1 Tempel van Hadrianus
Kaart M2 ■ Piazza di Pietra 9A
■ Alleen vanbuiten te bezichtigen (binnen voor culturele evenementen)
Elf zuilen resteren van deze door zijn adoptiezoon Antonius Pius gebouwde Hadrianustempel.

2 Santa Maria Maddalena
Kaart M2 ■ Piazza della Maddalena 53 ■ Open zo-vr 8.30-11.30, 17.00-18.30, za 9.00-11.30 uur
De kerk is een barok juweel. De gevel van Giuseppe Sardi uit 1735 is het beste rococomonument van Rome.

3 Piè di Marmo
Kaart N3 ■ Via S Stefano del Cacco, Via del Piè di Marmo
Deze grote marmeren voet behoorde toe aan een onbekend, antiek standbeeld, waarschijnlijk 8 m hoog.

4 San Lorenzo in Lucina
Kaart M2 ■ Piazza S Lorenzo in Lucina 16A ■ Open dag. 8.00-20.00 uur
Gesticht in de 5de eeuw en gemoderniseerd in 1090-1118. Guido Reni maakte het altaarstuk van de Kruisiging, Bernini de tweede kapel rechts.

5 Palazzo di Montecitorio
Kaart M1 ■ Piazza di Montecitorio 33 ■ 06-67601 ■ Open 1ste zo van de maand, behalve in juli, aug. en sept.
Bernini's paleis huisvest de Gedeputeerde Staten. De zuidelijke gevel is origineel, de noordelijke in art-nouveaustijl.

Santa Maria in Via Lata

6 Piazza di Montecitorio
Kaart M1
De obelisk op het plein was ooit onderdeel van de enorme zonnewijzer van Augustus, die werd geflankeerd door de Ara Pacis (blz. 97).

7 Palazzo Borghese
Kaart M1 ■ Via Borghese en Via di Ripetta ■ Alleen vanbuiten te bezichtigen
De vreemd gevormde 'klavecimbel van Rome', in 1560 door Vignola begonnen, werd voltooid met een Tiberterras van Flaminio Ponzio.

8 Fontanella del Faccino
Kaart N3 ■ Via Lata
Deze kleine muurfontein (waarschijnlijk van rond 1570) heeft de vorm van een waterververkoper wiens vat eeuwig vers water spuit.

9 Piazza Sant'Eustachio
Kaart M3
Leuk plein met twee cafés die strijden om de titel 'beste cappuccino' van Rome. Er is ook een klokkentoren uit 1196 en fraai uitzicht op de Sant'Ivo (blz. 99).

10 Santa Maria in Via Lata
Kaart N3 ■ Via del Corso 306 ■ Open ma-za 17.00-22.30, zo en feestdagen 9.45-11.30, 17.00-22.30 uur
Pietro da Cortona ontwierp de gevel (1660) en Bernini maakte het hoogaltaar (1639-1643). De fresco's zijn nu in de Crypta Balbi (blz. 62).

Winkels

De producten van Ditta G. Poggi

1 Ditta G. Poggi
Kaart M3 ■ Via del Gesù 74
Een van de beroemdste winkels in Rome met kunstenaarsbenodigdheden, van olieverf en schetsboeken tot potloden en houtskool.

2 Davide Cenci
Kaart M2 ■ Via di Campo Marzio 1-8
Heren- en dameskleding sinds 1926. Naast de eigen, enigszins conservatieve maar toch modieuze lijn verkoopt men internationale merken als Ralph Lauren, Church's, Brooks Brothers, Fay, Burberry en Giorgio Armani.

3 Campo Marzio
Kaart M2 ■ Via di Campo Marzio 41
In deze winkel verkoopt men een eigen lijn verzilverde vulpenen, plus andere schrijf- en kalligrafiewaren, schitterende, kleurrijke leren notitieboekjes, leren covers voor iPad en telefoon en leren laptoptassen, aktetassen en handtassen.

4 Vittorio Bagagli
Kaart M2 ■ Via di Campo Marzio 42
Sinds 1855 handelaar in huishoudelijke artikelen, waaronder de fraaie producten van Alessi, de espressoapparaten van Pavoni en aardewerk van Solimene.

5 Michele di Loco
Kaart M1 ■ Via del Leone 7
Schitterende schoenen en laarzen voor dames en heren, gemaakt door een select groepje ontwerpers. Er is ook een filiaal op de Via de Baullari 22, vlak bij Campo de' Fiori.

6 Mercato dell'Antiquariato
Kaart M1 ■ Piazza Borghese
Leuke antiekmarkt met zo'n 17 kraampjes, gespecialiseerd in oude gravures en boeken.

7 Città del Sole
Kaart L1 ■ Via della Scrofa 65
Filiaal van een Italiaanse keten van chique speelgoedwinkels met het beste educatieve speelgoed. De nadruk ligt op innovatief design en natuurlijke materialen.

8 Il Papiro
Kaart M3 ■ Via del Pantheon 50
Romeins filiaal van de bekende Florentijnse keten, met gemarmerd papier, souvenirpennen en allerhande kalligrafiemateriaal.

9 Campomarzio70
Kaart M2 ■ Via di Campo Marzio 70
Luxe parfumerie met Italiaanse topmerken en heerlijke cosmetica. Ook ambachtelijke geuren.

10 Bartolucci
Kaart M2 ■ Via dei Pastini 98
Het speelgoed, de klokken en de meubels zijn van hout en gemaakt door Italiaanse ambachtslieden. Pittoreske winkel met ook hobbypaarden en houten Pinokkio's.